

29 (2025) nr 1-2 (65-66), s. 23-34

DOI <https://doi.org/10.21697/snr.2025.65-66.1-2.3>

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY-ND 4.0 International) license.
<https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0>

Zdzisław Struzik

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
Instytut Jana Pawła II
ORCID 0000-0002-2808-9786
e-mail: z.struzik@uksw.edu.pl

Aksjologia w ogólności – w kierunku edukacyjnym i wychowawczym**Axiology in general sense – in the light of the purposes of education and upbringing**

Abstrakt: Aksjologia małżeństwa i rodziny opiera się na podstawowych wartościach: miłości, sprawiedliwości, wolności, prawdzie, pokoju i solidarności. Św. Jan Paweł II wskazywał na znaczenie tych wartości w teologii małżeństwa i rodziny, uznając je za niezbędne. Płeć ludzka jest biologicznie zdeterminowana już w momencie zapłodnienia – męska albo żeńska. Dlatego sensem bycia mężczyzną jest kobieta, a sensem bycia kobietą jest mężczyzna. Celami związku małżeńskiego są wzajemna miłość i przekazanie życia, a w dalszej konsekwencji opieka i wychowanie nowego pokolenia. Życie jest największą wartością, a rodzicielstwo jest specjalną radosną godnością. W małżeństwie i rodzinie stosowane wartości scalają związek i przenoszą się na życie społeczne narodu i państwa.

Słowa kluczowe: wychowanie, aksjologia, wartości, płeć, małżeństwo

Abstract: The axiology of marriage and family is based on such core values as love, justice, freedom, truth, peace, and solidarity. Saint John Paul II put emphasis on these values both in the theology of marriage and family. He believed these values to be essential. Human gender is biologically determined at conception; it can be either male or female, therefore, a woman is the sense of masculinity, and a man is the sense of femininity. The purpose of marriage is love each other and bring new lives into the world, and, consequently, care for and raise the new generation. Life is the greatest value, and parenthood is a special, joyful dignity. The values followed by the married couple and family make their relationship stronger and are further carried over into the social life of the Nation and the State.

Keywords: upbringing, axiology, values, gender, marriage

1. Wprowadzenie. Aksjologia w ogólności

Podstawowe przesłanie aksjologiczne dotyczące małżeństwa i rodziny, a także narzeczeństwa, jest ukierunkowane na odkrywanie wartości obecnych w podstawowych etapach życia człowieka: okresie szkolnym, dojrzewaniu seksualnym i psychicznym, czasie narzeczeństwa, małżeństwie oraz życiu rodzinnym. Te etapy życia powtarzają się i realizują z pokolenia na pokolenie. Odkrywanie ich aksjologicznego znaczenia prowadzi do konieczności właściwego przygotowania, a także życia zgodnego z wartościami na przestrzeni lat.

Różne ośrodki prowadzą zorganizowane szkolenia, kursy, skupienia. Powstają ponadto opracowania badawcze na poziomie popularnonaukowym. Kościół katolicki od wielu lat prowadzi różnego typu przygotowania. Stosuje on metodologię ogólną, prowadzi: przygotowanie dalsze, bliższe oraz bezpośrednie do sakramentu małżeństwa i życia w rodzinie. Każda diecezja ma własny program uzgodniony ze Stolicą Apostolską. Z zasady przygotowania te opierają się na: Piśmie

świętym, katechizmie Kościoła katolickiego, a także na prawie kanonicznym. Do tych podstawowych źródeł informacji i wiedzy należy zaliczyć nauczanie papieskiei.

1.1. Podstawowe przesłanie aksjologiczne

W ostatnich kilkudziesięciu latach kultura prawna Europy krytykowana jest za swój nadmierny liberalizm i aksjologiczny indyferentyzm, czyli obojętność oraz niestałość wobec wartości uniwersalnych. Z drugiej strony dokonywane zmiany prawne uzasadniane są właśnie dążeniem do poszanowania wartości związanych z godnością osoby, wprowadzaniem międzynarodowych mechanizmów, zapewniających przestrzeganie praw człowieka, zwiększających bezpieczeństwo i służących podnoszeniu standardu życia.

Poniższy artykuł jest próbą ukazania konieczności powrotu do nauki o wartościach według św. Jana Pawła II, w odpowiedzi na pojawiające się zagrożenia związane z wizją człowieka i jego tożsamości we współczesnym świecie.

Wartości uniwersalne odczytywane są powszechnie, przynależą do tzw. człowieczeństwa, są dostępne siłami ludzkiego rozumu. Rozum zaś to zdolność do właściwego myślenia i postępowania w oparciu o rozważania filozoficzne. Oznacza to dominację wartości duchowych nad zjawiskami fizjologicznymi organizmu ludzkiego w oparciu o logikę myślenia. Człowiek myśli, przewidyuje, analizuje wcześniejsze ustalenia i bierze odpowiedzialność za własne poglądy oraz czyny.

Najbardziej ogólna, a także dość powszechnie funkcjonująca definicja, określa wartość jako to, co jest cenne i ważne dla jednostki oraz społeczeństwa, a co prowadzi do jej integralnego rozwoju, dzięki czemu osiąga się pełnię człowieczeństwa. Najkrótsza, a zarazem najgłębsza definicja wychowania do wartości, którą podaje Jan Paweł II, to kształtowanie własnego człowieczeństwa. „W wychowaniu bowiem chodzi właśnie o to, ażeby człowiek stawał się coraz bardziej człowiekiem – o to, ażeby coraz bardziej był, a nie tylko więcej miał – aby więc poprzez wszystko, co ma, co posiada, umiał bardziej i pełniej być człowiekiem – to znaczy, ażeby również umiał bardziej być nie tylko z drugim, ale także i dla drugich”².

Nowe spojrzenie na wartości jako niesubiektywne, ale obiektywne doświadczenie, przyniosła dopiero w XX wieku szkoła fenomenologiczna. Okazało się, że błędne poglądy i teorie zniekształcają sposób pojmowania wartości w procesie wychowania człowieka. I tak na przykład racjoniści, ponieważ nie przyjmują istnienia sfery ducha, niewłaściwie interpretują emocjonalne odczuwanie wartości. Dla naturalistów wartości są wyłącznie subiektywnym, a przez to fałszywym dodatkiem do obiektywnego świata natury. Nihilisci z kolei twierdzą, że wartości nie istnieją w ogóle, ponieważ obiektywne są jedynie ludzkie potrzeby i dążenia.

Rozpoznając różne wartości, należy doprowadzić do ich uszeregowania, aby w życiu moralnym panowała hierarchia wartości, porządek moralny. Możemy mówić o kategoriach wartości moralnych i materialnych. W godności człowieka dominować powinny wartości moralne – duchowe. Moralność jako taka i wartości w niej występujące nie są relatywne. Z doświadczenia wynika konieczność wychowania, kształcenia i pomocy ze strony psychologii, socjologii i nauczania Kościoła.

1 Instytut Papieża Jana Pawła II w Warszawie proponuje jako bibliografię: Z. Struzik, *Narzeczeństwo, małżeństwo i rodzina w nauczaniu papieskim*, Warszawa 2024.

2 Jan Paweł II, *W imię przyszłości kultury*. Przemówienie w UNESCO, Paryż, 2.06.1980, w: tegoż, *Dzieła zebrane. Homilie i przemówienia z pielgrzymek – Europa*, t. 10, cz. 2, Kraków 2008, s. 103.

1.2. Człowiek. Pojęcie osoby

Pojęcie osoby odnosi się tylko do człowieka, który posiada rozum, jest bytem rozumnym, chociaż może kierować się uczuciami, emocjami i instynktem, jednak nadal pozostaje dominacją rozumu opartego na myśleniu i działaniu logicznym (zgodnym z naturą ludzką). Człowiek jako byt dysponujący władzą umysłową, zdolny jest do myślenia, poznawania, identyfikowania związków i zależności między postrzeganymi rzeczami i zjawiskami oraz formułowania na ich temat sądów. Według Karola Wojtyły, „Wyras «osoba» został ukuty w tym celu, aby zaznaczyć, iż człowiek nie pozwala się bez reszty sprowadzić do tego, co się mieści w pojęciu «jednostka gatunku» (*animal rationale*), ale ma w sobie coś więcej, jakąś szczególną pełnię i doskonałość bytowania, dla uwydatnienia której trzeba koniecznie użyć słowa «osoba». Najbliższą i najwłaściwszą tego racją jest fakt, że człowiek posiada rozum, że jest bytem rozumnym, czego nie sposób stwierdzić o żadnym innym bycie widzialnego świata, u żadnego bowiem nie natrafiamy na ślady myślenia pojęciowego”³.

Do związku małżeńskiego, także do związku sakramentalnego, przystępują dwie osoby: mężczyzna i kobieta. Wyrażają oni świadomie i dobrowolnie zgodę na zawarcie związku i pozostania w tym związku na stałe (do końca życia jednego z nich), łącznie z perspektywą przekazania życia dla potomstwa. Zatem miłość wzajemna i prokreacja są podstawowymi wartościami związku małżeńskiego.

1.3. Sugestie filozoficzne o wartości i antywartości

Według Tatarkiewicza wartością rzeczy jest wartość estetyczna jako jedyna ich wartość własna. Istnieje też wartość sytuująca się na pograniczu wartości ludzkich i rzeczowych, a jest nią wartość witalna (wartość życia, zdrowia). Pogląd ten odwoływał się do myśli św. Augustyna zawartej w dziele *O naturze dobra*. Autor dzieła twierdził właśnie, że zło jest brakiem dobra, że jest „zepsuciem naturalnej miary, postaci czy porządku”. Tak samo twierdził św. Tomasz z Akwinu w swojej *Summie teologicznej*, pisząc: „Pod imieniem zła oznacza się jakiś brak dobra”. Inny pogląd obiektywistyczny głosi, że wartości „istnieją niezależnie od człowieka, który tylko je odkrywa, rozpoznaje w rzeczach, czynach i zjawiskach”⁴.

Filozofowie tacy jak Max Scheler czy Józef Tischner uważali, że wartości mają uniwersalną hierarchię. Reasumując, można wyróżnić wartości uniwersalne, o których nauczał św. Jan Paweł II. Należą do nich: wolność, sprawiedliwość, miłość, prawda, pokój, a nawet solidarność⁵.

Przeciwieństwem wartości są antywartości rozpoznawane przez umysł człowieka. Na przykład: miłość – nienawiść, sprawiedliwość – niesprawiedliwość, pokój – wojna, agresja; wierność – niewierność, itp.

2. Wartości podstawowe

Miłość ludzka pomiędzy mężczyzną a kobietą jest zjawiskiem powszechnym, opiera się również na sprawiedliwości i wolności. Celem tych wartości jest wzajemne dobro osób oraz przekazanie życia. Trwanie związku mężczyzny i kobiety oraz ich dzieci w rodzinie opiera się na zaufaniu,

3 K. Wojtyła, *Miłość i odpowiedzialność*, Lublin 2015, s. 24.

4 Z. Struzik, *Wychowanie do wartości. Podręcznik dla liceów i techników*, t. 1, rozdz. Wartość 18, Warszawa 2022, s. 242.

5 Tamże, s. 248.

wierności i podejmowaniu wspólnych zadań życiowych, łącznie z kwestiami dotyczącymi wychowania. Postawy miłości, sprawiedliwości i wolności obejmują relacje małżeńskie, rodzinne, narodowe, ojczyźniane, a także wszelkie inne⁶.

Nauka o uczuciach odbywa się w łączności z ich doświadczaniem, przeżywaniem oraz dzieleniem się uczuciami z innymi. Wskazane jest, aby uczyć się doświadczania, uczuć w rodzinie, społeczności szkolnej, a także w społeczeństwie. Uczucia zweryfikowane w prawdzie, sprawiedliwości i pokoju wpływają na bogactwo osobowości człowieka⁷.

Uczucie należy traktować jako wartość, ale uczucie pozytywne oparte na miłości względem bliźniego, które buduje wspólne dobro – wspólnotę. Uczuciowość ludzka jest potrzebna w życiu małżeńskim i rodzinnym, ale relacje w tych środowiskach mogą także opierać się na woli, na decyzjach opartych na życzliwości.

2.1. Wolność

Wolność spełnia się wtedy, gdy kieruje się na zewnątrz samej siebie, ku jakiejś wartości, jakiemuś dobru, gdy je wybiera i urzeczywistnia. Pierwszym dobrem wolności jest prawda. Wierność wobec prawdy oznacza wierność „przede wszystkim dla prawdy o ludzkiej wolności, o jej naturze, o warunkach spełnienia wolności. [...] Żadna prawda nie może stać się prawdą dla człowieka i prawdą człowieka, jeśli za taką nie uzna jej jego wolność. [...] Tak więc to, że ja wierzę w posiadaną przeze mnie prawdę, wcale nie upoważnia mnie do przekreślania cudzej wolności. Aby wolność spełniła się w akcie uznania prawdy, drugi musi sam być przekonany, że to, co mu podaję, jest prawdą. [...] Im więcej jest między nami prawdy, tym więcej jest między nami wolności”⁸.

Kłamstwo, brak mówienia prawdy ogranicza wolność autora i współmałżonka. Na kłamstwie nie jest możliwe budowanie wspólnoty, jest ona wtedy fałszywa, chociaż może być wykonalna i skuteczna.

Na poziomie rodziny rozpoznawanie prawdy i wolności ujawnia się poprzez poczucie własnej wartości. Na poziomie szkoły wspólne uczenie się i zdobywanie wiedzy pomaga w urzeczywistnianiu prawdy.

Na poziomie działań państwowych i międzynarodowych jest to umiejętność tworzenia prawa, które w służbie wolności człowieka będzie realizowało zasadę miłości bliźniego i sprawiedliwości.

2.2. Sprawiedliwość

Wartość sprawiedliwości odnosi się do relacji pomiędzy ludźmi indywidualnymi (małżeństwo, rodzina) a społecznościami (naród, państwo). Najczęściej sprawiedliwość jest relacją pomiędzy pracodawcą a pracownikiem, stąd wypływa sprawiedliwa zapłata. Pracodawcą może być także państwo, wtedy sprawiedliwość opiera się na *Kodeksie pracy*.

Sprawiedliwość w relacjach moralnych i uczuciowych polega na zachowaniu wierności wobec podjętych zobowiązań (przysięga małżeńska).

Wierność małżeńska to jeden z warunków trwałości małżeństwa i rodziny. Jako konsekwentne wywiązywanie się z przysięgi małżeńskiej i dobrowolnie przyjętych w niej zobowiązań, zakłada

6 Z. Struzik, *Wychowanie do wartości. Podręcznik dla liceów i techników*, t. 1, rozdz. Wartość 25, Warszawa 2022, s. 314.

7 Tamże, s. 318.

8 J. Tischner, *Myslenie według wartości*, Kraków 2011, s. 200–201.

odpowiedzialne dysponowanie własną wolnością, to dojrzałość w relacji ze współmałżonkiem i stałość w dochowaniu danego słowa⁹.

Dochowanie wierności małżeńskiej jest powinnością moralną wynikającą z prawa naturalnego. Od zarania ludzkości rodzice biorą odpowiedzialność za stworzenie właściwych warunków do bytowania rodziny i wychowania potomstwa. Czynią to przede wszystkim poprzez tworzenie wspólnoty, w której panują: czułość, wzajemny szacunek, przebaczenie, wierność i bezinteresowna służba. To z kolei jednoczy rodzinę, a wychowanie w wartościach jawi się jako zadanie naturalne, niewymuszone, radosne. Przekazywanie na tym etapie wartości, takich jak honor, odwaga, lojalność, dochowywanie wierności przyjętym zobowiązaniom, w wymiarze egzystencjalnym kształtuje osobowość człowieka, obywatela dla dobra społecznego. Dotyczy to także wierności wobec siebie, innych osób, wobec zdolności i talentów, co dokonuje się wtedy, gdy małżonkowie są wierni przysiędze¹⁰. Wierność małżeńska rodzi dalsze zobowiązania wobec dzieci – potomstwa, a mianowicie prowadzi do sprawiedliwości, która wpłynie także na morale potomstwa.

Sprawiedliwość w związkach uczuciowych – małżeństwa i rodziny – zakłada sprawiedliwą i równoważną odpowiedź miłością. Na miłość Boga do nas odpowiadamy miłością do Boga. W postawach ludzkich za miłość spodziewamy się miłości z drugiej strony. Nie jest to przejaw przymusu, lecz wyraz właściwej postawy i zachowania sprawiedliwości.

2.3. Prawda

Poznanie ludzkie ze swej natury dąży do prawdy, czyli do uzyskania rzetelnej, obiektywnej, informacji o swoim przedmiocie. Według definicji wywodzącej się od Arystotelesa, a znanej ze sformułowań św. Tomasza z Akwinu, prawda to intencjonalna zgodność rozumu (intelektu) z rzeczą poznawaną. Prawda i wolność są to dwie wartości, które nawzajem się warunkują i przenikają, a miejscem ich spotkania jest osoba. Do takiego stwierdzenia upoważnia przede wszystkim relacyjny charakter prawdy uzależniony od intencji poszukującego prawdy (*adequatio* intencjonalne).

Prawda w naukach technicznych matematycznych (ścisłych) opiera się na powtarzalności doświadczenia. Prawda w naukach humanistycznych opiera się na woli sprawdzającego (indywiduum, albo społecznego), a także na przesłankach statystycznych.

2.4. Miłość jako postawa

Miłość ludzka przynależy do natury człowieka jako bytu materialnego i duchowego, świadomego swoich myśli i działań. Miłość ludzka charakteryzuje się płciowością, bowiem sensem bycia mężczyzną jest kobieta, a sensem bycia kobietą jest mężczyzna. Celem miłości ludzkiej jest wzajemny związek obu płci i przekazanie życia¹¹.

Miłość ludzka tworzy związki małżeńskie i rodzinne, jest niezbędna jako wartość podstawowa. Polega głównie na życzliwości względem współmałżonka, narzeczonego/narzeczonej, dziecka, rodzica. Miłość podstawowa obejmuje całość życia bliźniego, nie ogranicza się tylko do czasu obecnego. Jeśli jest powszechna, pozwala tworzyć społeczeństwa moralnie poprawne.

9 Z. Struzik, *Wychowanie do wartości. Podręcznik dla liceów i techników*, t. 2, rozdz. Wartość 4, Warszawa 2022, s. 72.

10 Tamże, s. 77.

11 Z. Struzik, *Wychowanie do wartości. Podręcznik dla liceów i techników*, t. 1, rozdz. Wartość 18, Warszawa 2022, s. 262.

Realizacja miłości ludzkiej nie jest bezwzględnym obowiązkiem, jest ona dobrowolna i uzależniona od czynników materialnych, ekonomicznych, uczuciowych, zdrowotnych. Mogą być także powołania pozamałżeńskie, takie jak poświęcenie się nauce, działalności charytatywnej, wybór życia bezżennego dla dobra wyższego (kapłaństwo, życie w zakonie).

2.4.1. Wskazanie filozoficzne

Podstawa miłości ludzkiej w ujęciu filozoficznym zawiera się w stwierdzeniu, że celem bycia mężczyzną jest kobieta, a celem bycia kobietą jest mężczyzna. Tak tłumaczy się rodzaj płci: płeć męska i płeć żeńska. Seksualność ludzka wpisuje się w zjawiska biologiczne, w rzeczywistość przekazywania życia i opieki nad życiem¹², w kategoriach biologicznych, psychologicznych i socjologicznych.

2.5. Pokój w małżeństwie i rodzinie

Życie ludzkie toczy się w dwóch wymiarach: duchowym i materialnym. Razem stanowią one o jedności osoby ludzkiej. Dzięki współdziałaniu jednostki i społeczności człowiek nieustannie rozwija się, tworzy kulturę, także kulturę pokoju. Zadaniem wszystkich podmiotów wychowujących w małżeństwie i rodzinie jest podkreślenie wartości życia oraz ukazanie, na czym polega godność człowieka¹³. Niewątpliwie godność człowieka polega na wprowadzaniu pokojowych relacji na zasadzie własnego i cudzego człowieczeństwa.

Spośród wszystkich istot człowiek posiada wyjątkową godność. Według św. Tomasza z Akwinu godność należy do istoty Boga. Wiąże się z tym posiadanie rozumu, wolnej woli, sumienia, godności ciała, dążenie do prawdy, panowanie nad innymi stworzeniami i nawiązywanie relacji międzyludzkich.

Święty Jan Paweł II mówił o tym w następujący sposób: „Dobroczynny prąd przenika i ogarnia wszystkie ludy świata, które coraz lepiej uświadamiają sobie godność człowieka, a więc nie rzeczy lub przedmiotu, którymi można się posługiwać, ale zawsze i tylko podmiotu, który posiada sumienie i wolność, jest wezwany do odpowiedzialnego życia w społeczeństwie i w dziejach, a także podporządkowany wartościom duchowym i religijnym” (ChL 5)¹⁴. Dlatego życie ludzkie jest tak ważne i wartościowe. Jest ono jedyne, indywidualne, chociaż ma charakter społeczny.

2.6. Solidarność

Człowiek jest istotą społeczną, co oznacza, że do realizacji własnego powołania i poczucia spełnienia potrzebuje drugiej osoby, wspólnoty, społeczeństwa. „A wreszcie rzekł Bóg: Uczynimy człowieka na Nasz obraz, podobnego Nam” (Rdz 1, 26); (EV 2); (por. VSpl 50), w którym mógłby się rozwijać i realizować siebie. Osoba nigdy nie egzystuje poza społeczeństwem. Takie życie społeczne jest niejako wymogiem jej natury.

Solidarność – to znaczy jeden za drugiego, silniejszy za słabszego, mądrzejszy za mniej mądrzego, ale każdy z tą samą mocą wykorzystuje talenty, zdolności i sprawności, którymi obdarzył go Bóg (natura), a które ma obowiązek rozwijać ze względu na innych. Fundamentem solidarności

12 Tamże, s. 266.

13 Z. Struzik, *Wychowanie do wartości. Podręcznik dla liceów i techników*, t. 3, rozdz. Wartość 1, Warszawa 2022, s. 40.

14 Jan Paweł II, *Adhortacja Christifideles laici*, w: tegoż, *Adhortacje apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 1, red. M. Romanek, Kraków 2006, s. 359. Zob. Z. Struzik, *Wychowanie do wartości. Podręcznik dla liceów i techników*, t. 3, rozdz. Wartość 1, Warszawa 2022, s. 44.

jest współpraca, zarówno w odniesieniu do relacji między jednostkami, jak i narodami. Wartość ta pozwala przekroczyć indywidualizm, wzajemną nieufność czy przedmiotowe traktowanie człowieka jako taniej siły roboczej.

Kluczowe dla zasady solidarności jest przekroczenie bariery „moje – twoje”, „nasze – obce” oraz poszukiwanie punktów możliwego porozumienia. Solidarność zmusza niejako do odkrywania wartości człowieka i zastanowienia, co nas łączy, aby móc dążyć do wspólnego dobra. Zaangażowanie w działalność na rzecz doczesnego świata oznacza zawsze służbę konkretnemu człowiekowi, a nie bezimiennej masie, którą zwykło się nazywać *zasobami ludzkimi*.

Zasada solidarności staje się równocześnie gwarantem dobra wszystkich i dobra jednostki. „Potrzebna jest dziś nowa wyobraźnia miłosierdzia, której przejawem będzie nie tyle i nie tylko skuteczność pomocy, ale zdolność bycia bliźnim dla cierpiącego człowieka, solidaryzowania się z nim, tak aby gest pomocy nie był odczuwany jako poniżająca jałmużna, ale jako świadectwo braterskiej wspólnoty dóbr”¹⁵.

Wartość solidarności uczy odpowiedzialności, powszechnego braterstwa oraz umiejętności rezygnacji z osobistych celów. Solidarność jest właściwym odczytaniem sprawiedliwości i miłości. Małżeństwo i rodzina są specjalnym polem działania w solidarności międzyludzkiej, z punktu widzenia moralności solidarność zasługuje na uznanie, a w kategoriach wiary każda solidarność jest dobrym uczynkiem.

3. Małżeństwo jako wartość – dobro

Umowa małżeńska łączy dwoje dojrzałych i świadomych ludzi, mężczyznę i kobietę, w trwały związek życia i współpracy. Ten zwyczaj ma w życiu społecznym specjalne prawa i obowiązki państwowe i religijne. Celem wspólnego życia jest wzajemna miłość i przekazanie życia następnemu pokoleniu¹⁶.

Umowa małżeńska ma charakter zgody, która powinna być zachowana przez całe życie. Deklarowana najczęściej miłość nie może mieć charakteru kadencyjności. Zgodę w przysiędze małżeńskiej wypowiada się w kościele, biorąc na świadka Boga: „Tak mi dopomóż, Panie Boże Wszechmogący...”. Człowiek może wypowiedzieć zgodę, ale Bóg przyjętej zgody nie zmienia, bo jest wieczny.

3.1. Miłość jako uczucie

Wrażliwość na uczucia – uczuciowość przynależy do natury człowieka, którego określa się w tradycyjnym pojęciu jako *animal rationale* (łac. „stworzenie rozumne”). Współcześnie szeroko mówi się na temat osobowości człowieka, zaznaczając bogactwo doświadczeń uczuciowych. Człowiek podejmuje decyzje w sposób wolny i realizuje się w relacjach międzyludzkich, których podstawą są: miłość, przyjaźń, współczucie, opiekuńczość¹⁷ oraz inne wartości.

15 Jan Paweł II, List apostolski *Nuevo millennio ineunte do biskupów, duchowieństwa i wiernych na zakończenie Wielkiego Jubileuszu Roku 2000*, w: tegoż, *Listy apostolskie Ojca świętego Jana Pawła II*, red. M. Romanek, Kraków 2007, nr 50.

16 Z. Struzik, *Wychowanie do wartości. Podręcznik dla liceów i techników*, t. 1, rozdz. Wartość 23, Warszawa 2022, s. 294.

17 Z. Struzik, *Wychowanie do wartości. Podręcznik dla liceów i techników*, t. 4, rozdz. Wartość 24, Warszawa 2022, s. 304.

3.2. Wskazanie filozoficzne

Filozofia traktuje uczucie miłości jako formę poznania. „O rozumieniu roli uczuć w poznaniu człowieka przesądziły trzy stanowiska – emocjonalizm, empatyzm i emotywizm. Pierwsze zakłada, że życie uczuciowe człowieka daje się bezpośrednio przekładać na aktywność poznawczą lub wolitywną (np. J.J. Rousseau, J.G. Herder, F.H. Jacobi, F.C.S. Schiller, F.E.D. Schleiermacher). Drugie zakłada, że wczucie lub wycucie jest podstawą poznania emocjonalnego i moralnego (np. T. Vischer, H. Lotze, E. Stein). Trzecie odrzuca możliwość przekładania poznania emocjonalnego na poznanie moralne, zakładając, że jest to zawsze tylko jakaś forma poznania i zachowania emocjonalnego (np. Ch.L. Stevenson, A.J. Ayer, M. Ossowska)”¹⁸.

Uczuciowości jako wartości nie należy traktować opcjonalnie. Uczuciami powinien kierować także rozum. Dotyczy to integracji osobowości ludzkiej.

Uczucia w pojęciu filozoficznym „to jedna z trzech podstawowych, oprócz rozumu i woli, sfer ludzkiej duszy. Rozróżnienie trzech części duszy: rozumnej, impulsywnej (wola), pożądkowej (uczucia) występuje już u Platona; uczucia w tym rozumieniu obejmują także całą sferę odniesień do potrzeb biologicznych, którą dzisiaj chętniej nazywa się emocjami, pozo- stawiając pojęcia «uczuć» i «uczuciowości» odniesieniem do wartości wyższych lub związków międzyludzkich; skomplikowanym zagadnieniem jest ukazanie tego, czym różnią się uczucia od innych sfer duszy. [...] Dyskusje wzbudzała też, wywodząca się z psychoanalizy, koncepcja sublimacji, czyli możliwości przekształcania się uczuć pewnej kategorii w uczucia innej kategorii, w szczególności tak zwanych uczuć niższych, związanych z cielesnością, w uczucia wyższe, natury duchowej (w psychoanalizie popęd seksualny przekształca się w dążenia poznawcze, estetyczne itd.)”¹⁹.

Uczucie miłości, z braku jego rozwoju, może przekształcać się w postawę obojętności, niechęci, a nawet nienawiści. Taka postawa niszczy dobro i piękno związków międzyludzkich.

4. Dziecko, owoc miłości

Dziecko w kategoriach rodziny jest owocem miłości rodziców. Od poczęcia, do dorosłości i samodzielności podlega prawom rodzicielskim, a podstawowym prawem jest postawa miłości do owego daru, jakim jest życie nowego człowieka.

Dziecko z rzeczywistości swojego poczęcia i zrodzenia nabywa prawa. Po pierwsze, jest to prawo do życia, po drugie do opieki (żywność, ubranie, mieszkanie), po trzecie do wykształcenia, przynajmniej na poziomie podstawowym, po czwarte, do dziedziczenia wartości materialnych i wartości kultury (prawa autorskie).

Dziecko ma też obowiązki względem rodziców. Pośród obowiązków należy wymienić posłuszeństwo, poszanowanie, a nawet odwzajemnioną miłość, opiekę nad starszymi i chorymi rodzicami (dziadkami).

18 Z. Struzik, *Wychowanie do wartości. Podręcznik dla liceów i techników*, t. 1, rozdz. Wartość 23, Warszawa 2022, s. 298–299.

19 Z. Struzik, *Wychowanie do wartości. Podręcznik dla liceów i techników*, t. 4, rozdz. Wartość 24, Warszawa 2022, s. 308.

4.1. Wartość życia

Wartość życia i godność człowieka stanowią fundamentalne dobro. Życie jest wartością, którą zawsze należy afirmować i chronić od poczęcia do naturalnej śmierci, ponieważ jest darem od Boga (natury – dla niewierzących) za pośrednictwem rodziców.

Objawienie chrześcijańskie rzuca nowe światło na tożsamość człowieka, którego godność wypływa z racji stworzenia go na obraz i podobieństwo Boga²⁰. Kresem życia człowieka nie jest wędrówka tu, na ziemi, ale wezwanie do wspólnoty z Bogiem w wieczności. Stąd konieczna jest wdzięczność za wartość życia, poprzez którą nawiązuje się relacje: miłości, sprawiedliwości i solidarności z innymi osobami.

Życie w małżeństwie, w rodzinie jest powołaniem, z którego wypływa droga zbawienia. Są to powołania i działania zasługujące, równe powołaniom kapłańskim i zakonnym.

4.1.1. Podstawy antropologiczne życia ludzkiego

Niewątpliwie życie dla człowieka jest najważniejszą z wartości. Szanujemy życie, dbamy o nie, bronimy własnego życia i bronimy życia innych. Szanując nasze istnienie, pytamy o jego źródło i początek. Znajdujemy rozmaite odpowiedzi ze strony różnych nauk: przyrodniczych (szczególnie rozwiniętych w XX i XXI wieku), filozofii, socjologii, nauk politycznych, teologicznych (nauki o rodzinie) czy wreszcie – psychologii.

Obok nauk i podejścia do poznawanej rzeczywistości opartego tylko na siłach własnego rozumu, doświadczamy zjawiska wiary, a w chrześcijaństwie – wiary opartej na objawieniu w Starym i Nowym Testamencie.

Święty Jan Paweł II starał się połączyć wiedzę naukową z wiedzą i poglądami wiary chrześcijańskiej. Wyraził to szczególnie w encyklice *Fides et ratio*. Podobnie temat ten poruszają inne encykliki i adhortacje, wskazując na wartość religii dla świadomości ontologicznej człowieka²¹.

5. Płeć

Z naturalnej obserwacji wynika, że człowiek ma określoną płeć. Pojęcie *człowiek* jest pojęciem ogólnym, bowiem każdy od momentu poczęcia jest naturalnie zdeterminowany, jest mężczyzną albo kobietą. Także dziecko jest człowiekiem o określonej płci. W rozumieniu Ustawy z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka, „dzieckiem jest każda istota ludzka od poczęcia do osiągnięcia pełnoletności. Uzyskanie pełnoletności określają odrębne przepisy”. Zatem rozpoznajemy płeć dziecka od momentu zapłodnienia. Wtedy (zależnie od plemnika) naturalnie decyduje się płeć dziecka – tzw. płeć genetyczna lub płeć biologiczna. Ta naturalna właściwość trwa przez całe życie człowieka, każda komórka jest zdeterminowana, a budowa organizmów żywych jest stałą właściwością, bowiem komórki pełnią odpowiednią rolę w każdym organie (tkance).

Komórki rozrodcze dzielą się naturalnie i namnażają poprzez redukcję chromosomów z 46 na 23 (XX albo XY). O płci decyduje chromosom X (płeć żeńska) albo Y (płeć męska). W wyniku podziału mejotycznego z kolei powstają gamety (oraz zarodniki).

Proces dojrzewania płciowego trwa w wieku adolescencji (12–14 lat) i opiera się na działaniu gruczołów dokrewnych. Gruczoły te produkują hormony odpowiedzialne za wiele funkcji życiowych (trawienie, wzrost, niezbędne do dojrzewania gamety seksualne itd.).

²⁰ „A wreszcie rzekł Bóg: Uczyńmy człowieka na Nasz obraz, podobnego Nam” (Rdz 1, 26).

²¹ Z. Struzik, *Przesłanie świętego Jana Pawła II. Materiały edukacyjne*, Warszawa 2015.

Na pytanie, kiedy się zaczyna życie człowieka (dziecka), badania naukowe i opinie większości ustaleń prawnych przyjmują odpowiedź, że początkiem życia jest moment zapłodnienia. Jest to prawda biologiczna, udowodniona i powtarzająca się przy każdym naturalnym poczęciu²².

Nawet przy archeologicznym rozpoznawaniu kości, ustala się, po ich wyglądzie i badaniach genetycznych, daną płeć: męczyzny albo kobiety.

W drugiej połowie wieku XX i w wieku XXI rozpowszechniła się propagandowo idea wielokrotności płci człowieka, uwzględniająca rozliczne zachowania seksualne, takie jak LGBTQ+.

6. Wychowanie należy do wartości przekazywanych. Normy i zasady

Zagadnienia wychowawcze obowiązują w rodzinach. Do zadań i obowiązków, jakie małżonkowie przyjmują na siebie, składając przysięgę małżeńską, należy: „przyjąć i po katolicku wychować potomstwo” ze świadomością, że jest to nieustająca współpraca z Bogiem, a także odpowiedzialność przed Nim i przed społeczeństwem (państwem).

Dziecko jest znakiem i obrazem miłości rodziców. Przynosi ono godność rodzicielską każdemu podejmującemu naturalny obowiązek przekazywania życia. Dzieje się tak na zasadzie miłości, a także sprawiedliwości – dar życia rodzice otrzymali od własnych rodziców, dlatego tym darem winni się podzielić z następnym pokoleniem. Z godnym przekazywaniem życia łączy się świadomość praw, jakie przysługują dziecku.

6.1. Normy i zasady w życiu małżeńskim i rodzinnym

Zarówno normy, jak i zasady postępowania (działania), wzajemnie się przenikają i uzupełniają w procesie realizacji odpowiednich wartości. Wartości, normy oraz zasady postępowania tworzą zwarty, wewnętrznie spójny system.

Niekiedy normę określa się jako zasadę postępowania. Tutaj zostało to rozdzielone. Normy odnoszą się do autorytetu ustanawiającego normę, a zasady do sposobów postępowania, czyli praktycznego zachowania normy, poprzez działania, a nawet myślenie. Ktoś publicznie mówi: „Mam taką zasadę postępowania”, ale rzadko odwołuje się do normy.

6.1.1. Normy²³

W każdym temacie wyróżniamy normy, które potwierdzają rozpoznaną wartość lub wartości, ich akceptację, czyli przyjęcie za swoje oraz ich praktyczne zastosowanie. Sposób postępowania ma charakter normatywny i autorytatywny. Jego źródłem jest prawodawca pozytywny lub prawo naturalne, które człowiek rozpoznaje jako podstawę swojego życia indywidualnego i społecznego. Bez stosowania tych norm trudno sobie wyobrazić jakiekolwiek współistnienie i współdziałanie

22 Z. Struzik, Konferencja: *Aksjologia według św. Jana Pawła II, w świetle współczesnych zagrożeń antropologicznych*, 2025.

23 „Norma: teza, w której treści zawarte jest prawo rządzące jakimiś procesami; podstawa, na której coś się opiera, reguła [...]. Normy postępowania, uznane przez kogoś za obowiązujące”. Hasło: Zasada, w: *Słownik języka polskiego*, t. 3, red. M. Szymczak, Warszawa 1981, s. 995. Por.: „Norma moralna, norma etyczna, ogólna reguła postępowania, obowiązująca w społeczeństwie – we wzajemnych stosunkach między ludźmi. Norma moralna może mieć charakter ogólnoludzki [...] może też być normą obowiązującą tylko w danym społeczeństwie [...]. Normy moralne, podobnie jak normy prawne, są przykładem norm aksjologicznych, uzasadnia się je za pomocą odpowiednich ocen”. Hasło: Norma moralna, w: W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 2001, s. 264–265.

gatunku ludzkiego. Bez stosowania ogólnie przyjętych norm dochodzi najczęściej do patologii zachowań, do powstawania negatywnych subkultur, do walki społecznej, a niekiedy do konfliktu zbrojnego. W zorganizowanych społecznościach źródłem norm jest władza ustawodawcza, która respektując prawo naturalne, swoim autorytetem ustanawia normy (Konstytucja, prawo cywilne) i zobowiązuje do ich stosowania (prawo karne).

6.1.2. Zasady²⁴

Do norm, wynikających z wartości, należy dostosować odpowiednie zasady postępowania, dzięki którym czyny ludzkie – formalne (wewnętrzne) i materialne (zewnętrzne) – otrzymują hierarchię wartości, zostają poddane moralnej ocenie oraz skutecznie funkcjonują. W procesie wychowania człowiek uczy się zasad, przyjmuje je za swoje i wprowadza w życie. Im więcej tych zasad będzie funkcjonowało, tym społeczeństwo będzie reprezentować wyższą kulturę, łatwiej się będzie wszystkim żyło i pracowało. Powiększać się będzie także zakres poczucia bezpieczeństwa, a norma sprawiedliwości będzie powszechnie stosowana.

7. Podsumowanie

W artykule podjęto wysiłek, aby rozpoznać życie człowieka, a szczególnie miłość ludzką w narzeczeństwie, małżeństwie i rodzinie jako wartość. Dostrzegamy siłami własnego rozumu wartość podstawową – miłość międzyludzką. Objawienie Boże wynosi dar miłości międzyludzkiej do szczególnej godności, czyniąc związek małżeński sakramentem.

Miłość ludzka buduje podstawowe związki małżeńskie i rodzinne, jest ona wypełnieniem naturalnego powołania, albowiem sensem bycia mężczyzną jest kobieta, a sensem bycia kobietą jest mężczyzna. To powołanie naturalne jest opcjonalne, istnieją również inne powołania realizowane w bezżenności. Z miłości małżeńskiej wynika i realizuje się najważniejszy dar – dar życia. Pochodzi on od natury, a dla wierzących pochodzi od Boga i natury stworzonej.

Przekazanie życia w małżeństwie i rodzinie opiera się na zasadzie i wartości sprawiedliwości. Sprawiedliwym jest przekazać życie otrzymane od rodziców, a wcześniej dziadków. Przekazanie życia łączy się ściśle i naturalnie z obowiązkiem wychowania nowego pokolenia. Jest to obowiązek i zaszczyt, a jego wartość włącza się w budowanie kultury narodu i państwa.

Podstawowe wartości: miłość, sprawiedliwość, prawda, wolność, pokój i solidarność funkcjonują w małżeństwie i rodzinie jako wartości niezbędne, a nawet konieczne. Funkcjonują ze zmiennym nasileniem i są nakierowane na utrzymanie wspólnoty związku. Do wartości podstawowych dołączane są inne wartości, które nadają poszczególnym rodzinom określony charakter. Do każdej z wartości włączane są normy i zasady, które stanowią o kulturze indywidualnej i społecznej.

²⁴ Zasada: „ustalona, ogólnie przyjęta zasada; reguła, przepis, wzór; w etyce: zasada postępowania, dyrektywa wyznaczająca obowiązek określonego zachowania się w danej sytuacji przez odwołanie się do odpowiednich ocen i wartości moralnych”. Hasło: Norma, w: *Słownik języka polskiego*, t. 2, red. M. Szymczak, Warszawa 1979, s. 389–390.

Bibliografia

- Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Christifideles laici*, w: tegoż, *Adhortacje apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 1, red. M. Romanek, Kraków 2006, s. 351–490.
- Jan Paweł II, Encyklika *Evangelium vitae*, w: tegoż, *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 2, red. S. Małysiak, Kraków 2005, s. 641–752.
- Jan Paweł II, Encyklika *Veritatis splendor*, w: tegoż, *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 2, red. S. Małysiak, Kraków 2005, s. 533–634.
- Jan Paweł II, List apostolski *Nuevo millennio ineunte do biskupów, duchowieństwa i wiernych na zakończenie Wielkiego Jubileuszu Roku 2000*, w: tegoż, *Listy apostolskie Ojca świętego Jana Pawła II*, red. M. Romanek, Kraków 2007, s. 617–675.
- Jan Paweł II, *W imię przyszłości kultury*. Przemówienie w UNESCO, Paryż, 2.06.1980, w: tegoż, *Dzieła zebrane. Homilie i przemówienia z pielgrzymek – Europa*, t. 10, cz. 2, Kraków 2008, s. 99–108.
- Okoń W., *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 2001.
- Słownik języka polskiego*, t. 2, red. M. Szymczak, Warszawa 1979.
- Słownik języka polskiego*, t. 3, red. M. Szymczak, Warszawa 1981.
- Struzik Z., *Narzeczeństwo, małżeństwo i rodzina w nauczaniu papieskim*, Warszawa 2024.
- Struzik Z., *Przesłanie świętego Jana Pawła II. Materiały edukacyjne*, Warszawa 2015.
- Struzik Z., *Wychowanie do wartości. Podręcznik dla liceów i techników*, t. 1, Warszawa 2022.
- Struzik Z., *Wychowanie do wartości. Podręcznik dla liceów i techników*, t. 2, Warszawa 2022.
- Struzik Z., *Wychowanie do wartości. Podręcznik dla liceów i techników*, t. 3, Warszawa 2022.
- Struzik Z., *Wychowanie do wartości. Podręcznik dla liceów i techników*, t. 4, Warszawa 2022.
- Tischner J., *Myślenie według wartości*, Kraków 2011.
- Wojtyła K., *Miłość i odpowiedzialność*, Lublin 2015.